

УДК 368.025

**І. Б. Висоцька,
О. В. Нагірна**

СУЧАСНИЙ СТАН СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА

Досліджено сутність понять «страховий ринок» та «безпека страхового ринку». Підкреслено актуальність дослідження безпеки страхового ринку. Проаналізовано основні показники функціонування страхового ринку України протягом періоду 2010–2017 рр. Проведено розрахунок індикаторів рівня фінансової безпеки страхового ринку України.

Встановлено проблеми функціонування страхового ринку, а саме: залежність від глобальних економічних подій, політичних домовленостей, дотаційних програм держави, політичної нестабільності, демографічної структури населення, його доходів та інших чинників. Розроблено та запропоновано заходи, спрямовані на усунення наявних проблем.

Ключові слова: *страховий ринок, безпека страхового ринку, страхові компанії, валові премії, індикатори безпеки страхового ринку.*

Постановка проблеми. Важливим чинником розвитку соціально-економічної сфери є стан страхового ринку. Страхування суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства, оскільки страховий ринок є механізмом захисту матеріальних та нематеріальних цінностей суспільства. З огляду на значущість страхування у соціально-економічному розвитку держави, у діяльності господарюючих суб'єктів та громадян виникає необхідність детальніше розглянути стан та проблеми розвитку страхового ринку. Сучасні умови функціонування страхового ринку характеризуються такими негативними явищами: обмеженість ресурсів, відтік капіталу, нагромадження ризиків. За таких умов, актуальним є визначення рівня фінансової безпеки страхового ринку та розробка заходів із її забезпечення.

Стан дослідження. Дослідження стану та проблем функціонування страхового ринку є не новим для фінансової науки. Питання формування та розвитку страхового ринку у своїх працях розглянули В. Бабенко, В. Базилевич, О. Вовчак, О. Гвозденко, В. Гомеля, А. Дегтяр, Ю. Журавльов, Л. Орланюк-Малицька, С. Осадець, Т. Ротова, О. Філонюк, М. Свічинський тощо.

Визначенню рівня фінансової безпеки страхового ринку, її зовнішніх та внутрішніх загроз присвячені праці багатьох вітчизняних учених, серед яких В. Адамович, В. Виговська, О. Жабинець, Б. Карпінський, В. Пластун та ін.

Метою статті є дослідження поняття «страховий ринок», «фінансова безпека страхового ринку», визначення рівня фінансової безпеки страхового ринку та розробка заходів її забезпечення.

Виклад основних положень. Сучасні умови функціонування суб'єктів господарювання характеризуються масою наявних і потенційних загроз, виявити й нейтралізувати які незавжди можливо. За таких умов вагомим значення набуває питання створення дієвої системи захисту. Економічна історія виокремила страхування як найефективніший спосіб покриття можливих матеріальних збитків. Тому формування в Україні досконалого, фінансово стійкого страхового ринку дасть можливість підвищити рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання. Страхові компанії мають відігравати суттєву роль в

акумулюванні вільних коштів, проведенні активної інвестиційної політики. Задля виконання цих завдань необхідно забезпечити передусім належний рівень фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку.

Для дослідження рівня фінансової безпеки страхового ринку та розробки заходів, спрямованих на її забезпечення, доречно з'ясувати сутність основних понять. Зазначимо, що поняття «страховий ринок» нині немає єдиного, універсального визначення. У науковій літературі існує чимало підходів до розуміння поняття «страховий ринок» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до розуміння поняття «страховий ринок»

Автор	Визначення «страховий ринок»	Джерело
1	2	3
Базилевич В. Д.	Страховий ринок – це система економічних відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу специфічного товару – страхового захисту, і в межах якого (страхового ринку) виникає попит і пропозиція, встановлюється ціна на певний товар.	[2, с. 38]
Навороцький Д. А.	Страховий ринок є – складовою фінансового ринку, яка являє собою особливе соціально-економічне середовище, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується попит і пропозиція на нього, а сукупність усіх його суб'єктів функціонує в системі економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин, які обумовлені необхідністю страхової послуги і виникають між ними на всіх етапах її надання.	[6]
Говорушко Т. А.	Страховий ринок – сфера фінансово-економічних відносин між страховиками та страхувальниками з надання страхових послуг і захисту майнових інтересів юридичних осіб і громадян, а також із здійснення відповідної фінансової діяльності в межах чинного законодавства з боку комерційних страхових компаній і фірм чи державних організацій.	[3]

<i>Продовження таблиці 1</i>		
1	2	3
Осадець С. С.	Страховий ринок – економічний простір, у якому взаємодіють страхувальники (формують попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, котрі задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти і брокери), а також організації страхової інфраструктури, асоціації страховиків, консалтингові фірми, навчальні центри.	[10]
Фурман В. М.	Страховий ринок – це система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, а також страховиками й регуляторними органами, пов'язаними із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних та супутніх послугах у певній країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню.	[11]
Говорушко Т. А. та Стецюк В. М.	Страховий ринок – сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу страхових послуг, тобто ринок забезпечує органічний зв'язок між страховиками та страхувальниками, і тут здійснюється обов'язкове визнання страхової послуги як товару страхового ринку.	[3]
Волокова В. В.	Страховий ринок – це система економіко-правових відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), продавцями послуг зі страхування й перестраховування та їхніми посередниками, у результаті яких здійснюється мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів із метою реалізації сталого розвитку.	[4]
Жабинець О. Й. та ін.	Страховий ринок – це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.	[9]

Страховий ринок України має певну історію розвитку. Становлення вітчизняного страхового ринку вченими умовно поділяється на такі етапи:

Перший етап (1991–1995 роки) – це період створення і прийняття перших нормативно-правових актів у сфері страхування. Кількість страхових компаній зросла за період з 1991–1995 рр. з 28 до 655.

Другий етап (1996–2001 роки). Вагомі корективи у діяльність страхового ринку вніс Закон України «Про страхування», прийнятий Верховною Радою України 7 березня 1996 р.

Третій етап (2002 рік і дотепер). Це якісно новий етап розвитку ринку, який розпочався з прийняття нової редакції Закону України «Про страхування» 4 жовтня 2001 р. Законом внесено низку позитивних змін: збільшення мінімального розміру статутних капіталів; визначено умови сплати статутного фонду виключно у грошовій формі; розширено межі інвестування тимчасово вільних коштів страховиків; наближено страхове законодавство до національних стандартів бухгалтерського обліку та звітності.

За період функціонування страховий ринок України пройшов певний етап розвитку, проте не став достатньо стабільним і за своїми характеристиками не відповідає сучасним завданням розвитку економіки України. Актуальність розвитку страхового ринку потребує вивчення його стану, що дасть змогу визначити чинники, які впливають на безпеку страхового ринку, дати їм якісну оцінку і спрогнозувати динаміку їх впливу на ринок. Стан безпеки страхового ринку є головним критерієм оцінки ефективності діяльності страхових компаній, регулюючих державних органів у процесі формування та становлення страхового ринку країни. Розглянемо наявні підходи до поняття «фінансова безпека страхового ринку» (табл. 2).

Враховуючи вказані визначення фінансової безпеки та страхового ринку, категорію «фінансова безпека страхового ринку» можна сформулювати так.

Під фінансовою безпекою страхового ринку потрібно розуміти такий його фінансовий стан, який характеризується збалансованістю на усіх рівнях фінансових відносин та сприяє його постійному розвитку.

Фінансова безпека страхового ринку залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників (і внутрішніх, і зовнішніх) та визначається, насамперед, станом його розвитку, фінансовою результативністю та ефективністю діяльності. Дослідження стану страхового ринку доцільно розпочати із розгляду основних параметрів його розвитку. Проведемо аналіз основних показників функціонування страхового ринку України за період 2010–2017 рр.

Таблиця 2

**Підходи до розуміння поняття
«фінансова безпека страхового ринку»**

Автор	Визначення «фінансова безпека страхового ринку»	Джерело
Барановський О. І., Говорушко Т. А.	Фінансова безпека ринку страхових послуг загалом і конкретної страхової організації зокрема – такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав змогу би їм у разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.	[3]
Бабець І. Г., Жабинець О. Й.	Безпека страхового ринку – такий стан системи страхування, який забезпечує формування стійкого попиту на страхові послуги, фінансову надійність страхових організацій та гарантованість ними виплат за укладеними договорами страхування.	[1]
Єрмошенко А.	Фінансова безпека страховика – стан його фінансів, що характеризується збалансованістю системи фінансових показників та інструментів, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, дає можливість їй своєчасно та у повному обсязі брати на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток страхової компанії.	[6]

Початковим критерієм стану страхового ринку є кількість страхових компаній та розмір активів страховиків. Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2017 р. становила 294, зокрема страхових компаній «life» – 33 компанії, «non-life» – 271 компанія (рис. 1). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так за 2017 рік порівняно з 2016 роком, кількість компаній зменшилася на 16, а з 2015 роком – на 67 [1]. За період, що аналізується, кількість страхових компаній зменшилася на 172 компанії, зокрема зі страхування життя – на 54, а ризикового страхування – на 118 компаній.

Такі зміни кількості страхових компаній свідчать про незначні якісні зміни на ринку. Страхові компанії, що припинили діяльність на ринку, виявилися менш конкурентоспроможними, не здатними

відповідати за взяті на себе зобов'язання та надавати якісні страхові послуги.

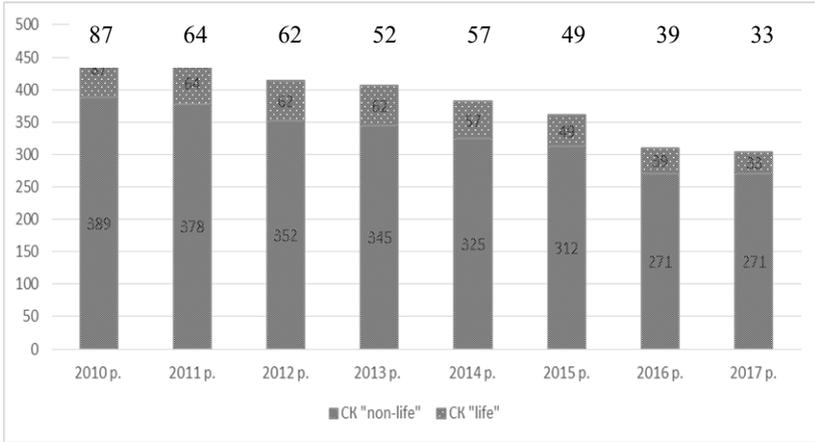

Рис. 1. Кількість страхових компаній в Україні протягом 2010–2017 рр.

Важливе значення у формуванні конкурентоспроможності страхових компаній має розмір капіталу (рис. 2).

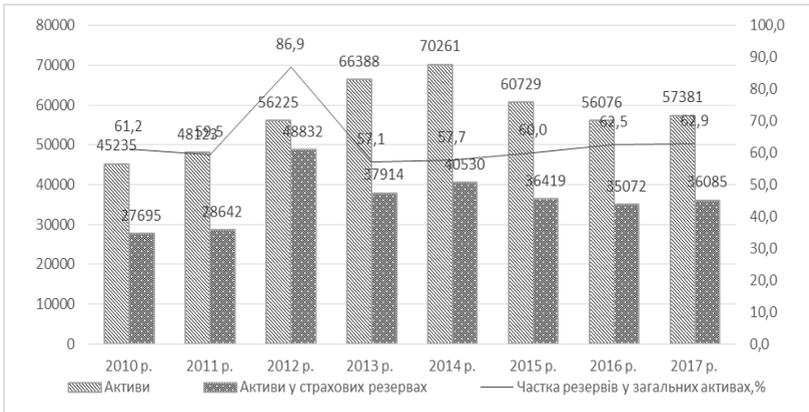
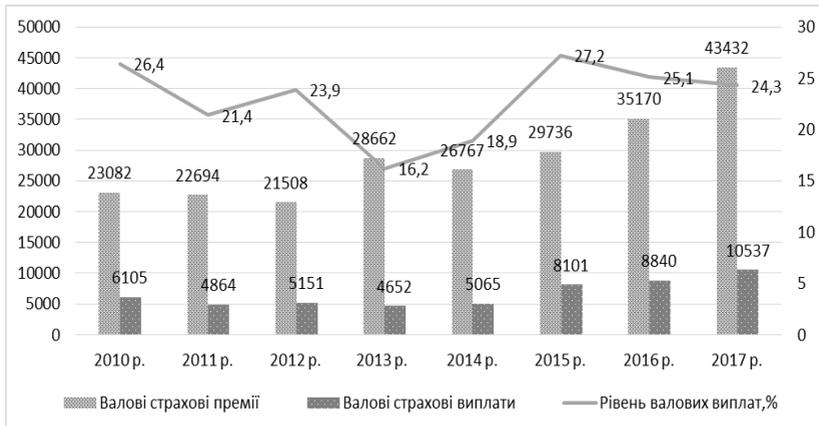

Рис. 2. Склад активів страховиків України протягом 2010–2017 рр.

Як видно з рисунка 2, загальною тенденцією розвитку страхового ринку України є нарощування його обсягів із 2010 до 2014 року. У цей період простежують збільшення розміру активів страховиків та обсягів сформованих страхових резервів. У 2015–2017 рр. активи вітчизняних страховиків скоротилися, що пов'язано зі скороченням кількості страхових компаній. Проте оцінка якості цих активів свідчить, що значна частина коштів страхових компаній знаходиться у резервах. Так, на кінець 2017 р. майже 63% активів зосереджено у так званих запасах, що визначаються ст. 31 ЗУ «Про страхування». Така структура активів неприйнятна, оскільки є високоризиковою. Більше третини запасів (33,9%) розміщено у банківських вкладах, 18,4% – у акціях, 18,2% – у цінних паперах, емітованих державою [7].

Одним з основних показників, що характеризує розвиток страхового ринку, є обсяг зібраних страхових премій (рис. 3). Нещодавно відбулося зростання валових страхових премій. Так, за період, що аналізується сума валових страхових премій збільшилася на 20350 млн грн, валових виплат – на 4432 млн грн.

Рис. 3. Основні показники страхової діяльності на страховому ринку України протягом 2010–2017 рр.

Важливим обов'язком страхових організацій при настанні страхового випадку є здійснення страхових виплат. Як свідчать дані статистики, страховиками виплачено населенню та організаціям країни 2017 р. 10537 млн грн, що більше як 2010 р. майже у двічі. Загалом показники страхових виплат віднедавна зростають і ріст тут нижчий, ніж по зібраних страхових преміях, але стабільніший.

Незважаючи на номінальне зростання головних показників рівня розвитку страхового ринку, доцільно визначити рівень фінансової безпеки страхового ринку. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, фінансову безпеку страхового ринку розглядають як складову фінансової безпеки держави, що входить до розділу «9.2. Безпека небанківського фінансового ринку» [5]. Відповідно до методичних рекомендацій фінансову безпеку страхового ринку України визначають за двома індикаторами:

- рівнем проникнення страхування – характеризує відношення загального обсягу валових страхових премій до обсягу ВВП;
- часткою надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя). Це показник концентрації страхового ринку за преміями.

Таблиця 3

Індикатори фінансової безпеки страхового ринку України протягом 2010–2017 рр.

Показники	Рівень	Нормативне значення	Роки							
			2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Рівень проникнення страхування, %	критичний	1	2,13	1,74	1,52	1,97	1,69	1,50	1,48	1,46
	небезпечний	2								
	незадовільний	4								
	задовільний	6								
	оптимальний	8								
2. Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загально-	критичний	30	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9	21,33
	небезпечний	20								

му обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	незадовільний	15								
	задовільний	12								
	оптимальний	10								
3. Рівень безпеки страхового ринку за ступенем проникнення	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний	небезпечний
4. Рівень безпеки страхового ринку за часткою надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній	задовільний	задовільний	оптимальний	задовільний	небезпечний	незадовільний	незадовільний	незадовільний	небезпечний	небезпечний

Проведемо розрахунок індикаторів рівня фінансової безпеки страхового ринку України за вказаною методикою (див. таблицю 3). Отримані результати свідчать про небезпечний рівень фінансової безпеки страхового ринку України.

Основними причинами такого рівня фінансової безпеки страхового ринку є його залежність від глобальних економічних подій, політичних домовленостей, дотаційних програм держави, політичної нестабільності, демографічної структури населення, його доходів та інших чинників. Важливим моментом у досягненні безпечного розвитку страхового ринку є державний нагляд за діяльністю страхових організацій.

На основі проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1) розвиток страхового ринку пов'язаний із законодавчим забезпеченням держави. Занепокоєння спричинює недосконалий рівень державного регулювання страхової діяльності та недосконалість нормативно-правової бази;

2) економічними проблемами розвитку страхового ринку є: низька платоспроможність населення; низький попит на страхові послуги; відсутність надійних інвестиційних джерел вкладення коштів страховика тощо;

3) розвиток страхового ринку стримують також проблеми, пов'язані з його функціонуванням, а саме: висока конкурентність із банківськими установами щодо залучення коштів від фізичних та юридичних осіб; відсутність довіри до страхових компаній, некваліфікований персонал тощо.

Висновки. Для ефективного та повноцінного функціонування страхового ринку державі необхідно увідповіднити чинне законодавство з вимогами ЄС, підвищити захист споживачів страхових послуг, забезпечити умови для розвитку конкуренції, вдосконалити державний страховий нагляд.

Зростання показника рівня проникнення страхування є позитивною тенденцією, оскільки що більше його значення, то вищий рівень фінансової безпеки страхового ринку. Зростання показника частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) навпаки свідчить про зниження рівня фінансової безпеки страхового рівня. Проведене нами дослідження вказує, що рівень безпеки страхового ринку є небезпечним. Перспективою подальших досліджень є роль державних органів у процесі управління фінансовою безпекою страхових компаній, мінімізації загроз для прибуткової роботи страховиків та протидії недобросовісній конкуренції.

1. Бабець І. Г., Жабинець О. Й. Інтегральна оцінка безпеки страхового ринку України. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2015. № 2. С. 223–225.
2. Базилевич В. Д. Страховий ринок України. К.: Знання, КОО, 1998. 374 с.
3. Говорушко Т. А. Страхові послуги: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 376 с.
4. Волкова В. В. Тенденції розвитку страхового ринку в умовах нестійкого ринкового середовища. *Економіка і регіон*. 2016. № 1 (56). ПолтНТУ. С. 17–24.
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=08U1H409F0>
6. Навороцький Д. А. Формування страхового ринку України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук / Інститут економічного прогнозування НАНУ. К., 2005. 16 с.
7. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік. URL: <https://forinsurer.com/files/file00634.pdf>
8. Страхування: навч. посібник / Т. А. Говорушко, В. М. Стецюк; за ред. Т. А. Говорушко. К.; Львів: «Магнолія-2006», 2014. 328 с.
9. Страхування: навч. посібник / О. Й. Жабинець, І. В. Цюпко, Л. М. Томаневич. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 260 с.
10. Страхування: підручник / керівник авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. К.: КНЕУ, 2006. 528 с.
11. Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегії розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра економічних наук / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАНУ». К., 2006. 36 с.

Vysotska I. B., Nahirna O. V. The current state of the Ukrainian insurance market and its financial security

The article explores the essence of the concepts «insurance market» and «insurance market safety». The urgency of the study of safety of the insurance market is emphasized. It is established that the state of safety of the insurance market is the main criterion for assessing the effectiveness of insurance companies, regulating state bodies in the process of forming insurance market of the country. The main indicators of functioning of the insurance market of Ukraine during the period of 2010-2017 are analyzed. The initial criterion for the state of the insurance market is the number of insurance companies and the size of the assets of insurers. It has been determined that for the period analyzed, the number of insurance companies decreased to 172 companies, including life ensuring to 54 companies and risk insuring – to 118 companies is carried out

The calculation of indicators of the level of financial security of the insurance market of Ukraine – the insurance penetration rate and the share of insurance premiums received by the three largest insurance companies in the total amount of insurance premium receipts (except life insurance).

The problems of functioning of the insurance market are identified, including: dependence on global economic events, political agreements, state subsidy programs, political instability, demographic structure of the population, its income and other factors. The measures aimed at eliminating existing problems: the development of the insurance market is closely linked with the legislative provision of the state, low solvency of the population; low demand for insurance services; lack of reliable investment sources of investment of the insurer, etc.; high competition with banking institutions in attracting funds from individuals and legal entities; lack of confidence in insurance companies are developed and proposed.

Key words: *insurance market, insurance market safety, insurance companies, gross premiums, safety indicators of insurance market.*

Стаття надійшла 13 листопада 2018 р.